

مطالعه نوعی مسابقه است

شما از مطالعه چه مفهومی را در ذهن تداعی می‌کنید؟ آیا به‌نظر شما وقتی فردی از کار خسته می‌شود و یا وقت اضافه‌ای دارد و نمی‌داند با آن چه کند و یا ذهنی خالی دارد که گهگاهی می‌خواهد آن را با چیزی پر کند به مطالعه روی می‌آورد؟ و یا آن که به نظر شما وقتی کسی مطالعه می‌کند که فکری در سر دارد و شور پروراندن آن، انگیزه اوست و برای تأیید و رد و یا تکمیل و تکامل آن به دنبال راه‌حل می‌گردد تا آن را به آزمایش بگذارد و از این طریق صحت و یا عدم آن را بررسی کند و در راهی که دارد یا مصمم شود و یا آن را متوقف کند و به دنبال هدفی دیگر بگردد؟ بنابراین دو نوع رویکرد می‌توانیم داشته باشیم: رویکردی انفعالی که در آن مطالعه مربوط به زمان فراغت و بیکاری است و پر کردن ذهن از هر نوع مطلبی از روی ناچاری و یا برعکس، رویکردی فعال که در آن فکر فرد از طریق مطالعه به مصاف افکار دیگر می‌رود.

در مقاله «اطلاع چیست»^۱ بحث کرده‌ام که واژه اطلاع در لغت فارسی از معادل‌های آن در انگلیسی و عربی سرآمدتر است زیرا که در آن مفاهیمی چون از بالا برآمدن، توأم بودن با نور، اشراف داشتن، فراگیر بودن و ... نهفته است. اینک «مطالعه» را که از همان ریشه است، مورد توجه قرار می‌دهم و آن را با Study و Review قابل مقایسه نمی‌دانم. در مطالعه از نظر معنوی نکاتی نهفته است که به‌نظر نمی‌رسد در آن دو واژه نهفته باشد. این نکات عبارتند از:

۱. مطالعه از باب مفاعله است و همچون مسابقه، مشاعره، مناظره، مکالمه، و صدها نمونه دیگر دو نفر یا دو طرف می‌خواهد. مطالعه یک طرفه نداریم. حتی فکر کردن که به‌ظاهر به‌نظر می‌رسد یک طرفه باشد، دو طرفه یا دو سره است. در تعریف فکر گفته‌اند: فکر حرکت از مبادی به سوی مقاصد و از مقاصد به سوی مبادی است.^۲ مطالعه را می‌توان با دیالوگ مقایسه کرد که در آن دو نفر یا دو طرف است و مونولوگ نیست. طرفین باید پیرامون موضوعی با هم

۱. فدائی، غلامرضا (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر هویت کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، مقاله دوم.

۲. الفکر حرکه من المبادی الی المراد و من المراد الی المبادی.

به چالش برخیزند. باید رقیبی باشد تا با او به رقابت پردازد. بنابراین مطالعه با مفاهیمی که در اطلاع درباره آن بحث شده است طرف مقابل می‌خواهد. همانند مسابقه‌ای که فردی دیگر باید باشد تا با او مسابقه صورت گیرد، در اینجا طرف مقابل فرد مطالعه کننده، فرد مطلع و یا دانشمندی است که فکر و اندیشه خود را در کتاب و یا مقاله درج کرده است و شما آن را آگاهانه انتخاب می‌کنید تا با وی به گفت‌وگوی بی‌صدا پردازید.

۲. همچنانکه در مسابقه هیچ فرد مبتدی به مسابقه نمی‌پردازد و قبلاً باید آموزش‌های لازم را دیده باشد و حداقل لازم را برای مسابقه فراهم کرده باشد، در مطالعه نیز افرادی که ذهن خالی دارند و کسانی که هیچ نمی‌دانند، نمی‌توانند مطالعه کنند و یا شرایط لازم را برای مطالعه ندارند. در آموزش سنتی، سواد مقدماتی لازم است و در آموزش الکترونیکی، سواد اطلاعاتی باید باشد تا طرف بتواند به مطالعه در محیط الکترونیکی پردازد. بنابراین پیش‌شرط لازم برای مطالعه، داشتن سواد مقدماتی است برای مطالب عمومی و داشتن سواد اولیه تخصصی است برای ورود به مطالعه منابع تخصصی.

۳. همچنانکه در مسابقه درجه‌بندی و یا سطح‌بندی اصل اساسی است و در مسابقه‌ای مثل کشتی باید افراد را حتی از نظر جسمی وزن کنند تا تناسب رعایت شده باشد و در مسابقات دیگر نیز به نوعی دیگر، در مطالعه نیز باید چنین باشد. افراد مطالعه کننده خود بدون پیش‌زمینه هر کتابی را نخوانند زیرا انجام چنین کاری چه بسا سبب دلزدگی و خستگی و تنفر از مطالعه می‌شود. در حالیکه اگر سطح‌بندی و درجه‌بندی رعایت شود نشاط و شادمانی در مطالعه افزایش می‌یابد.

۴. در مسابقه تمرینات مقدماتی تحت نظر مربیان وارد و کارآموده شرط لازم برای مسابقه است. مسابقه‌دهنده ساعت‌ها تمرین می‌کند تا بتواند خود را نشان دهد. البته اگر بخواهد حرفه‌ای کار کند ولی حتی اگر برای خودش هم بخواهد کار کند و ورزش را برای تندرستی بخواهد، آن هم باید طبق دستور باشد تا نکند در اثر حرکات ناموزون مشکلاتی برای اندام او فراهم شود. در مطالعه نیز برای بهره‌وری بیشتر و برای اینکه فرد از مطالعه خود بهره بگیرد لازم است که اگر کتاب خاصی از نویسنده خاصی را برمی‌گزیند و قصد دارد تا نظر او را بیازماید و یا نظر خود را با وی مقایسه کند، دانش اندوخته اولیه را که از طریق مطالعات قبلی حاصل گردیده است را با نظرهای جدید بیازماید.

۵. در مسابقه نقش مربی امری اساسی و جدی است. بدون مربی در مسابقات معمولاً افراد به موفقیت نمی‌رسند. راه و روش مسابقه باید توسط مربی و مربیان آموخته شود. مربیان هستند که می‌توانند استعدادیابی کنند و با انتخاب حریف‌هایی مناسب افراد را به تعالی سوق دهند و از خستگی و دلزدگی آنها بکاهند. در مطالعه نیز نقش مربی بسیار مهم است. وجود افراد خبره که خود مطالعه را در زندگی با همه وجود تجربه کرده‌اند برای مشاوره و راهنمایی لازم است؛ مربیانی که به چیزی جز پیشرفت مطالعه مفید و هدفمند نمی‌اندیشند و تجربه و علم خود را در این راه به کار می‌برند.

۶. همچنانکه در مسابقه به وجود آوردن مکان مناسب که دارای امکانات همه‌جانبه است و نیز توجه به ذوق و سلیقه و زمان مناسب برای افراد، مهم و لازم است و برای این منظور باشگاه‌های دولتی و خصوصی و یا هر دو به وجود می‌آید تا بتوانند افراد بیشتری را به خود جذب کنند و آنها را آموزش دهند، در مطالعه نیز می‌باید چنین باشد. کتابخانه‌های عمومی و خصوصی، دولتی و غیر دولتی، با توجه به شرایط لازم باید وجود داشته باشند تا با فراهم کردن همه نوع امکانات، افراد را برای حضور در مسابقه فکری علاقه‌مند کنند و آنها را به صحنه بکشانند. توجه به مسائل هنر و معماری و امکانات و دسترسی به کتابخانه‌ها از آن جمله است تا افراد را بیشتر به خود جذب کنند.

۷. همچنانکه در برنامه‌های ورزشی احترام به مربیان و اطاعت از آنان امری ضروری است و رعایت اخلاق آموزشگری جزو وظائف اولیه هر آموزشگر است، در مطالعه نیز باید چه به صورت فردی و چه به صورت جمعی همه مربیان متخلق به اخلاق باشند و هم مطالعه‌کنندگان زیرا از طریق اخلاق است که می‌توانند سیر ترقی معنوی را زودتر طی کنند. روش مطالعه، زمینه‌های انتخاب، سطح لازم برای مطالعه و مانند آن از نکاتی است که باید آموزش داده شود.

۸. همانطور که در برنامه‌های ورزشی و مسابقات، افراد علاقه‌مند از کودکی بر آن اقبال می‌کنند و حتی پدران و مادران خود آگاهانه برای تربیت استعداد‌های ورزشی افراد برنامه‌ریزی و تلاش می‌کنند تا بتوانند در آینده افرادی برجسته و حتی قهرمان ملی، منطقه‌ای و جهانی تحویل جامعه دهند، در مطالعه نیز باید چنین باشد. باید فرهنگ مطالعه از همان آغاز کودکی و چه‌بسا توسط پدران و مادران، سامان و استقرار یابد تا افراد بتوانند خود به انتخاب منابع مطالعه

در زندگی کاری و اجتماعی خود پردازند. اینکه در عموم برنامه‌های اجتماعی خود چه علمی و چه اجتماعی ما اول عمل می‌کنیم بعد وقتی گیر کردیم به متن مراجعه می‌کنیم امری جدی است. ما اغلب وسائل زندگی را می‌خریم و قبل از آن که بروشور آن را به دقت مطالعه کنیم آن را به کار می‌بریم و در به کار بردن و استفاده کردن عجله داریم و وقتی با مشکل مواجه شدیم آن وقت به بروشور مراجعه می‌کنیم تا مشکل آن را رفع کنیم و این برای عده‌ای یک فرهنگ عمومی شده است در حالی که اگر فرهنگ مطالعه قبل از مصرف جزو ضروریات زندگی درآید، مطالعه امری آسان، دوست‌داشتنی، و فراگیر خواهد شد.

۹. همچنانکه امروزه باشگاه‌های ورزشی تخصصی می‌شود و هر باشگاهی به ورزش خاصی اختصاص پیدا می‌کند و یا باشگاه‌های جامع و بزرگ دارای بخش‌های تخصصی برای ورزش‌های خاص است، در مطالعه نیز که نوعی مسابقه فکری است باید موضوعات دسته‌بندی و مشخص شود. در یک کتابخانه، به عنوان مثال، بخش‌های مشخص و متعددی برای موضوعات گوناگون باشد و علاوه بر تقسیم‌بندی موضوعات کتاب‌ها، سالن‌های تخصصی مربوط به علوم گوناگون به متخصصان گوناگونی که به‌طور بالفعل و بالقوه حضور دارند و با وسائل گوناگونی که می‌تواند مرتبط با موضوع باشد، تعبیه شود. فرهنگسراهایی که اخیراً به نام‌های گوناگون به وجود آمده گوشه‌ای از این وضعیت را نشان می‌دهد اما فاصله آنها با یکدیگر به قدری زیاد است که دسترس‌پذیری را محدود و شاید غیرممکن می‌کند. باید در هر کتابخانه توجه به موضوعات به گونه‌ای باشد که متقاضیان بالقوه و بالفعل هر منطقه‌ای امکان استفاده و برقراری ارتباط برایش فراهم باشد.

۱۰. همچنانکه در برنامه‌های ورزشی و مسابقات آن در رسانه‌های گوناگون چون صدا و سیما و مطبوعات و غیره برای نشان دادن چهره ورزش و یا مسابقات ورزشی فعالیت و جذابیت ایجاد می‌کنند، برای مطالعه و آثار و فواید آن هم می‌توان برنامه‌هایی را طراحی کرد تا شوق افراد نسبت به مطالعه هدفمند بیشتر شود و رغبت آنان برای انجام مسابقه فکری و عرضه خلاقیت در حوزه‌های گوناگون شکل گیرد و افراد را علاقه‌مندتر به مطالعه کند. اخیراً در برنامه مشاعره چنین اتفاقی افتاده است.

۱۱. بازخورد در مسابقات و شرکت در برنامه‌های محلی، ملی و جهانی می‌تواند مشوق

برنامه‌های مطالعه باشد. مطالعه هدفمند و برنامه‌ریزی شده در این زمینه بسیار کارساز است و افراد را به مطالعه برنامه‌ریزی شده سوق می‌دهد. همچنانکه در مسابقات دیده می‌شود که حواشی گاه بسیار مهم‌تر از اصل مسابقه جاذبه ایجاد می‌کند. در مطالعه هم شرائط و ویژگی‌ها و یا بازخوردها گاه می‌تواند از اصل مطالعه جذاب‌تر باشد. استفاده‌ای که مسئولان و مؤلفان می‌توانند از بازخورد مطالعه نمایند و سوژه‌هایی برای تولید بیشتر و بهتر به دست آورند با ایجاد و استمرار برنامه نقد مطالب مطالعه شده و پیشنهادهایی که با مطالعه و یا مسابقه در مطالعه انجام می‌شود، می‌تواند سرنخی برای بسیاری از فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی گردد و موجب شود تا بسیاری از خطاها جبران شود و یا بر ادامه و یا تکامل امور خیر توجه گردد.

۱۲. حمایت و نظارت دولت در باشگاه‌های ورزشی امری جدی است. بدون آن، هرگز کشوری نمی‌تواند خود را در سطح منطقه‌ای و جهانی مطرح کند. همین‌طور در مطالعه برنامه‌ریزی شده و هدفمند قطعاً حمایت و نظارت دولت‌ها امری جدی و اساسی است. حمایت و پشتیبانی مسئولان دولتی و نظارت بر روند امر مطالعه به‌عنوان مسابقه فکری اهمیت فراوان دارد. توجه به اینکه هدف از مطالعه چیست و چه انتظاری از آن می‌رود، باید در مقاطع و فواصل مشخص تبیین یا تشریح گردد. نقد نتایج به‌دست آمده می‌تواند در توسعه برنامه این امر حیاتی مؤثر و مفید باشد.

۱۳. همچنانکه سطح باشگاه‌های ورزشی فرق می‌کند و باشگاه‌های تمرینی با باشگاه‌های قهرمان‌پروری از هم جداست و یا برنامه‌های ورزشی محله‌ای و یا روستائی با باشگاه‌های بزرگ متفاوت است، در اینجا هم باید نوع کتابخانه‌ها و یا دست کم بخش‌های متفاوت موجود در کتابخانه‌ها برای افراد گوناگون مشخص باشد و افراد با مراجعه و تعیین سطح خود به محل‌های مناسب مراجعه کنند. در این مسیر می‌توان از شبکه‌های کتابخانه‌های مساجد، مدارس، عمومی، و دانشگاهی استفاده کرد و این ارتباطها می‌تواند بسیاری از خلاءهای اطلاعاتی و اجرایی را پر کند.

۱۴. و سرانجام اینکه چنانچه با نگاهی فعال به مطالعه نگریسته شود و به‌عنوان نوعی مسابقه فکری و علمی به‌شمار آید، مطالعه شونده که صاحب‌نظر و دانشمندی است که نظریات خود را در کتابش یا مقاله‌اش منعکس کرده از یک طرف و مطالعه‌کننده که قبلاً زمینه لازم را برای گفت‌وگو، بحث، مناظره، و یا هم‌آوردی با مطالعه شونده فراهم کرده و با رعایت سطح و

موضوع و انگیزه وارد میدان شده از طرف دیگر، حاصل مطالعه خود را به طریقی منعکس می‌کند؛ آن را در مقاله خود به کار می‌برد و یا آن را نقد می‌کند و یا در بحث و گفت‌وگو درباره کتاب‌های مطالعه شده مطرح می‌کند. در این صورت این گونه مطالعات می‌تواند ثمربخش و مفید باشد. قطعاً برای اجرای چنین برنامه‌هایی باید نگاه به کتابخانه‌ها به عنوان محل‌های تمرین و پرورش امر مطالعه عوض شود و تجهیزات و نیروهای لازم فراهم گردد تا همانند مسابقه‌های ورزشی در سطوح محلی، ملی، و جهانی مورد توجه قرار گیرد. البته تشبیه مطالعه علمی و فکری به مسابقه ورزشی از باب تشبیه معقول به محسوس است و آلا در این که مطالعه یا اینکه مطالعه کننده با اشرافی که به موضوع دارد با هم عقیده‌های خود در علم و فکر هم‌آوردی می‌کند امری است که کمتر می‌توان در آن تردید کرد.